

ספר שביעי

1. ויהי כאשר הגיעה השמועה על הקרב שהיה על יד מִכְתוֹן אל המלך דריוש בן היסטספס ובהיות כבר נפשו מרה עליו מאד על האתונאים בגלל התפרצותם לסרדיס¹, עלתה עתה חמתו עד למאד והוא שאף עוד יותר לצאת למלחמה על יון. ועד מהרה צוה, בשלחו מלאכים לכל עיר ועיר², להכין צבא, ושם על כל אחת ואחת הרבה יותר מאשר נתנו עד עתה, גם אניות, גם סוסים, גם דגן וגם ספינות־משא. בהשמע הדבר בכל מקום ומקום היתה אסיה נבוכה במשך שלש שנים, בעת שנבחרו ונודיינו אנשי החיל המצויינים, כי הלא על יון הם יוצאים. אבל בשנה הרביעית³ ששעו בהם המצרים אשר נשתעבדו לפרסים על ידי קִמְבִּיִּסִיס. עתה שאף אפוא עוד יותר לצאת למלחמה על שניהם יחד.

2. ובעוד דריוש מתכונן לצאת על מצרים ואתונא, קם ריב גדול בין בניו בשל השלטון. כי לפי חוק הפרסים עליו לציין מלך ואחר כך לצאת למלחמה. כי נולדו לדריוש טרם מלכו שלשה בנים מאשתו הראשונה, בתו של גוֹבְרְיָאֵס⁴, ואחרי מלכו, נולדו לו מאֶטוֹסָה⁵, בתו של כורש, עוד ארבעה⁶. בין הראשונים היה אֶרְטוֹבּוֹנִיס הבכור, ובין האחרונים, כסרכסס. בהיותם לא מאותה האם, רבו: אֶרְטוֹבּוֹנִיס, יען היותו הגדול בכל הבנים ויען מוחזק אצל כל בני האדם כי לגדול⁷ מגיעה הממשלה, וכסרכסס, יען היותו בנה של אֶטוֹסָה והיא בתו של כורש, וכורש הוא ששחרר את הפרסים.

3. עוד לא גלה דריוש את דעתו והנה עלה לשושן בעת ההיא, כאשר קרה הדבר הזה, דִּימֶרְטוֹס⁸ בן אֶרְיֶסְטוֹן, אשר הודח מהממלכה בשפרטה וקבל על עצמו לברוח מלקדימוניה, בהודע לאיש הזה הריב בין בני דריוש, בא, כפי השמועה המתהלכת, אל כסרכסס ויעץ לו, להוסיף על דבריו אשר אמר, שהוא

1 ראה V 99, 105.

2 ערי היונים באסיה הקטנה.

3 בשנת 486.

4 אחד מהשבעה שהמיתו את המגיס (III 70).

5 על אודותיה ראה III 88.

6 כסרכסס, אֶמְיֶמְיִיס, מְסִיֶּקְס וְהִקְטֶקְסֶס.

7 השוה מלכים א' א' ו': 'ראותו ילדה אחרי אבשלום', הוא היה אפוא הגדול בבני רוד

אחרי מות אבשלום. מלכים א' ב' טו: 'את ידעת כי לי היתה המלוכה'.

8 על אודותיו ראה VI 63.

נולד לדריוש בהיותו כבר מלך וממשלת הפרסים בידו, אולם ארטובזניס נולד בעת היות דריוש עדיין הדיוט, ובכן לא ביושר ולא בצדק הוא, כי אחר יבכר על פניו. הלא גם בשפרטה, כמו שספר דימרטוס ביעצו, נהוג ככה, אם יש בנים אשר נולדו טרם מלך אביהם, ונולד לו בן אחרי מלכו, זה שנולד אחר כך מקבל את הממלכה. כסרכסס השתמש בעצת דימרטוס ודריוש הכיר, כי צדקו דבריו ומנה אותו למלך. אבל לי נראה, כי גם בלעדי העצה הזאת מלך כסרכסס, יען כל הכח היה בידי אַטוֹסָה¹.

4. אחרי אשר מנה דריוש את כסרכסס למלך על הפרסים, מהר לצאת למלחמה. אך אחרי המאורעות האלה ואחרי מרידת המצרים, בשנה אחרי זה, בעודנו מתכונן, קרה, כי דריוש מת, אחרי מלכו בכלל שלשים ושש שנים², מבלי שהספיק להעניש לא את המצרים המורדים ולא את האתונאים. אחרי מות דריוש עברה הממלכה לידי בנו כסרכסס.

5. והנה כסרכסס לא היה מרוצה כלל לצאת מיד למלחמה על יון, ואת גיוס הצבא ערך נגד מצרים. אבל היה שם האיש אשר בין הפרסים היתה לו ההשפעה הגדולה ביותר עליו, מְרֹדוֹנְיוֹס בן גוֹבְרַיָאס, אשר היה קרובו של כסרכסס, בן אחות דריוש³, וזה דבר אליו כדברים האלה, לאמר: „אדוני, לא יאה שהאתונאים אשר כבר עוללו רעות רבות לפרסים לא יבואו על ענשם בעד מעשיהם. אבל, אולי תגמור עתה את הענין אשר אתה עומד בו, ואחרי הרגיעך את מצרים המתפרצת, תצא למלחמה על אתונא, כדי שִׁיִּזְכַּר שמך לטוב בין האנשים ויִזְהַר להבא כל איש מלצאת למלחמה על ארצך“. הדבור הזה היה אפוא לעוררהו לנקמה, אבל היה דרכו לעשות הוספה לדבור זה, כי אירופה ארץ יפה מאד, המוציאה עצי פרי ממינים שונים, מצוינת בטיבה⁴, וראויה שתהיה שיכת למלך לבדו בין כל בני-תמותה.

6. את הדברים האלה דבר יען כי השתוקק למפעלים חדשים והוא עצמו רצה להיות פְּחָה ביון. סוף סוף הטה את לב כסרכסס ופתה אותו כי יעשה את הדבר, כי גם דברים אחרים באו לעזרתו ונעשו בעלי בריתו לפתות את כסרכסס. ככה באו מתסליה מלאכים מאת האֵלֵאבָאָדִים⁵ וקראו את המלך

1 כלומר: השפעתה היתה רבה על דריוש.

2 הוא מלך 522 — 486.

3 מרדוניוס, אשר היה בן אחות דריוש, לקח לו לאשה את אַרְטוֹבּוֹזְפֶטְקִי בת דריוש, והיה

אפוא גם חתנו וגיסו של כסרכסס (VII 82).

4 במלים דומות לאלה מהלל אריסטגורס לפני השפרטים את מוריות אסיה ועשרה, כאשר

רצה לפתות אותם לכוא לעזרת היוונים (V 49).

5 משפחה אצילית אדירה בלריסה, הם שאטו לממלכה בתסליה והתחברו לשם זה עם הפרסים.

לצאת נגד יון והשתדלו בכל כחם—האֶלֶאבאָדִים האלה היו מלכי 1 תסליה—, כמו כן עלו הפיסיסטרטידים לשושן 2 ודברו אותם הדברים כמו האלאבאדים, והם דברו עוד יותר על לבו מאשר אלה, יען כי היה אתם אוֹנוֹמָקְרִיטוֹס איש אתונא 3, ממשל משלים ומסדר את האורקולאות של מוסיאוס 4, ואשר עלו, אחרי אשר הסירו תחלה את האיבה אתו. כי גורש אוֹנוֹמָקְרִיטוֹס מתוך אתונא על ידי הִיפֶּרְכּוֹס בן פִּיִּסִיֶּטְרָטוֹס, כאשר נתפש בשעת מעשה בידי לטוס 5 מֶהֶרְמִיזִי ברצותו להכניס לתוך האורקולאות של מוסיאוס 6, שהאיים הנמצאים על יד למנוס יַעֲלֶמוּ בתוך הים. משום זה גרש אותו היפרכוס אף כי לפני זה התרועע אתו הרבה. עתה עלה יחד אתם ומדי בואו לפני המלך, כי דברו הפיסיסטרטידים עליו דברים מצוינים, הקריא מתוך האורקולאות; ואם היו בהם דברי פורעניות לברברים, לא הזכירם כלל, רק בחר באלה המדברים טובות ואמר כי על ההליספונטוס להיות מגושר על ידי איש פרסי ובאר את המסע. הוא דבר אפוא על לבו באורקולאות והפיסיסטרטידים והאלאבאדים בהביעם את דעותיהם.

7. כאשר נפתה כסרכסס לצאת למלחמה על יון, יצא תחלה בשנה השניה אחרי מות דריוש נגד המורדים 7, אחרי אשר דכא את אלה ושעבד את מצרים כולה עוד הרבה יותר מאשר היתה חזת דריוש, הקים לנציב עליה את אֶחִימָנִיס אחיו, בן דריוש. את אחימניס הנציב במצרים הרג אחרי זמן אִינְרוֹס בן פסמטיכוס, איש לִזְבִּי 8.

8. וכסרכסס שאמר, אחרי כבוש מצרים לקחת בידו את הנהגת הצבא אשר נגד אתונא, אסף למועצה את הפרסים הנכבדים ביותר 9, בכדי לשמוע את דעותיהם והוא עצמו יאמר לפני כולם מה הוא רוצה. כאשר התאספו אמר כסרכסס את הדברים האלה:

- 1 כלומר ראויים להיות מלכים, במקום אחר מכנה אותם הירודוטוס „מנהיגי תסליה“ (IX 1).
- 2 מסיגין אשר לשם נרחו מאתונא.
- 3 אוסף דברי האורקולאות בזמן פיסיסטרטוס ובניו, אשר לפי המסורה, מסרו לו גם את עריכת שירי הומירוס.
- 4 משורר מיתי, שחי לפי המסורה לפני הומירוס, ולפי הירודוטוס (II 53) אחרי הומירוס.
- 5 משורר לירי, מורו של פינדר, אשר חי גם כן בחצרו של פיסיסטרטוס.
- 6 הוא רצה לזיף את האורקולות.
- 7 המצרים.
- 8 האתונאים תמכו בשנת 460 בירי אינרוס, נשיא הלובים הסמוכים למצרים, כי ימרוד במרסיס. ראה גם III 15.
- 9 אולי למועצה הזאת מתכוונת אסתר א' ג'. בשנת שלש למלכו עשה משתה לכל שריו ועבדיו, חיל פרס ומדי הפרתמים ושרי המדינות לפניו.

א. „אנשים פרסים, לא אני הראשון להנהיג ביניכם את המנהג הזה, קבלתי ומשתמש אני בו. יען כפי שאני שומע מהזקנים ממני, לא היתה לנו מנוחה אף פעם, מעת רכשנו את השלטון הזה מאת המדים אחרי אשר מגר כורש את אסטיאגיס. אולם כך מסבב אלהים ועלינו לנסות דברים רבים הנגמרים לטובתנו. את העמים אשר הכניעו וספחו לממשלתם כורש וסמביסיס ואבי דריוש אתם מכירים היטב מאשר יֶאָמַר לכם. אני, מעת אשר קבלתי את הכסא, חשבתי על זה, איך לא אפגר אחרי אלה אשר היו לפני בכבוד הזה ואיסיף לפרסים עוז לא פחות. בחשבי מוצא אני כי גם תהלה נרכוש לנו יחד עם ארץ שאינה נופלת מזו שיש לנו ולא רעה ממנה, כי אם פוריה, וגם נקם את נקמתנו ונשלם להם כפעלם. מטעם זה אספתי אתכם עתה, בכדי לשים לפניכם את הדבר אשר בדעתי לעשות.

ב. ברצוני לגשר גשר על ההליספונטוס ולהוליך צבא דרך אירופה ליון, להנקם מהאתונאים על מה שעשו לפרסים ולאבי. אתם ראיחם כי גם דריוש היה עם לבבו לצאת למלחמה על האנשים האלה. אבל הוא מת ולא ניתן לו לנקום את נקמתו, ואני, בעדו ובעד שאר הפרסים לא אחדל עד אשר לקחתי ושרפתי באש את אתונא, כי הם התחילו ברע לי ולאבי. ראשית, הם באו יחד עם אריסטגורס ממיליטוס, שהיה עבדנו, לסרדיס, ובבואם שרפו את החורשות ואת המקדשים¹, שנית, מה שעשו לנו בבואנו אל ארצם, כאשר היו יֶדְטִיס וְאַרְטַפְרֶגִיס המצביאים, ידעתם אמנם כולכם.

ג. אם כן, בגלל המעשים האלה עומד אני לצאת עליהם למלחמה; בהתבונני מוצא אני בזה ענינים מועילים אלה: אם נכניע אותם ואת שכניהם היושבים בארצו של פֶּלוֹפֶס² הֶפְרֶיגִי, נראה כי ארץ פרס אינה גובלת אלא בשמי זוס³. כי השמש לא תביט על איזו ארץ הגובלת לארצנו⁴ כי אם את כולן אחבר יחד אתכם לארץ אחת, בעברי דרך אירופה כולה. יען כפי שאני שומע הדבר כך הוא, לא נשארה עוד איזו עיר של גברים או איזה עם של בני אדם, אשר יהיה בכחו להתערב אתנו במלחמה אחרי השמדי את אלה אשר הזכרתי. ככה גם אלה אשר חטאו נגדנו ישאו את עול העבדות כמו אלה אשר לא חטאו.

1 ראה VI 99 — 102.

2 המלווונטוס.

3 בקראם לכל כפת הרקיע זוס¹ (I 131); כפי אמונת הקדמונים מונחים השמים על קצות

הארץ השטוחה כסבלה. השוה בבא בתרא ע"ד ע"א: „חא אחוי לך חיכא דנשקא ארעא ורקיע אהררי וכו'.

4 דומה לזה אמר פיליפ השני מלך היספניה: „בארצי חשמש אינה שוקעת“.

ד. אבל אתם תעשו למעני בטובתכם את הדבר הזה: כאשר אצין לכם את הזמן למתי צריכים לבוא, על כל איש מכם לבוא ברצון. האיש אשר יבוא עם חיל מזוין יפה מאד, אתן לו מתנות הנחשבות לנכבדות בארצנו. הדבר הזה צריך להעשות ככה, וכדי שלא אראה בעיניכם כאיש העושה רק כרצונו, מציע אני את הענין לפניכם ומצוה כי כל הרוצה יביע את דעתו. אחרי אמרו זה, נשתתק.

9. אחריו דבר מרדוניוס: „אדוני, אתה הטוב בין הפרסים, לא לבד בין אלה אשר היו, כי אם גם בין אלה אשר יהיו, הלא נגעת בדבריך לא רק בהטוב והאמת, כי אם גם אינך גותן שהיוונים היושבים באירופה ילעגו לנו, יען פחותים הם מאתנו. כי גם נורא יהיה הדבר, אם את הסקים¹ ואת ההודים ואת הכושים ואת האשורים ושאר העמים הרבים והגדולים, אשר לא עשו שום רעה לפרסים, שעבדנו, והם לנו לעבדים, ברצותנו להרחיב את ממשלתנו, וביוונים, אשר הם התחילו בעול, לא ננקם.

א. מה יש לפחד? איזו אספת ההמונים²? איזה עוז האמצעים? יודעים אנחנו את דרכם בקרב, יודעים אנחנו כי עוזם חלש, נכבשים תחתינו צאצאיהם, אלה היושבים בארצנו הנקראים יונים, איאולים ודורים. הלא גם אנכי נסיתי כבר לצאת על האנשים האלה במצות אביך והלכתי עד מקדוניה ועוד מעט והגעתי עד אתונא עצמה מבלי אשר יצא איש נגדי לקרב³.

ב. בכל זאת רגילים היוונים, כאשר שמעתי, להתחיל במלחמות באופן פויוי מתוך זדון לב וסכלות. כי אחרי אשר הודיעו אחד לשני מראש את דבר המלחמה, יוצאים הם למקום יפה וישר מאד ובמקום הזה נפגשים הם לקרב, עד שהמנצחים שבים במצב רע מאד. על-אודות המנוצחים בכלל אין לי לאמר כלום, כי הם נשמדים לגמרי, והלא עליהם, בהיותם בני שפה אחת⁴, להשתמש בצירים ומלאכים לפשר את הסכסוכים ובכל דבר מאשר בקרבות. אבל אם הם נאלצים בכל אופן להלחם אחד בשני, עליהם למצוא מקום קשה מאד לכל אחד לגסות שם. ובכן יען כי היוונים משתמשים באופן לא מתאים כזה, לא עלה על דעתם במסעי עד מקדוניה לצאת ולהלחם.

ג. אבל מי ירצה לצאת נגדך, המלך, למלחמה, בהנהיגך גם את ההמון וגם את האניות של כל אסיה? כפי שאני חושב, לא יגיע עוז היוונים עד

1 על אודותם II 64.

2 השוה I 136. הפרסים חשבו, כי הכח וההגבורה מונחים בהמון האוכלסים ולא באיכותם.

להפך מהשקפת היוונים, ובאמת נוצחו הפרסים במלחמותיהם עם היוונים ועם אלכסנדר מוקדון.

3 כל הענין מסופר VI 43.

4 כלומר בני עם אחד.

אומץ רוח כזה. אך אם אשגה בדעתי וקלות דעתם תשיא אותם לצאת אלינו לקרב יָדְעוּ, כי אנחנו המצוֹיָנִים בבני־אדם אשר למלחמה; אך לא ישאר אשר לא ננסהו. כי מעצמו אין דבר, אלא כל דבר אנושי מתהווה מתוך נסיון¹.

10. מרדוניוס דבר אפוא ככה לפי רוחו של כסרכסס והפסיק, ובעת שהפרסים האחרים שתקו ולא העיזו להביע דעה מתנגדת לה. דבר ארטבנוס¹ בן היסטספס, אשר היה דוד כסרכסס, והיה גם בטוח בגלל זה, את הדברים האלה:

א. המלך, אם לא תֵאמְרֶנָה דעות מתנגדות אחת לשניה אי אפשר יהיה לבחור ולברור את היותר טובה, כי אם נאלצים להשתמש במוֹצָעָה, אבל כשהן נאמרו, אפשר הדבר, כמו את הזהב הטהור כשהוא לעצמו אין אנו מבחינים, אבל כשאנחנו מחככים אותו בזהב אחר, מבחינים אנחנו את היותר טוב. אנכי יעצתי גם לאכִיך, אחי דריוש, כי לא יצא למלחמה על הסקיתים, אנשים, אשר בשום מקום בארצם אינם יושבים בעיר². אולם הוא קוה כי יכניע את הסקיתים הנודדים ולא שמע אלי ויצא למלחמה ושב אחרי אשר אבד רבים וגם טובים מצבאו. אתה, המלך, אתה אומר לצאת למלחמה על אנשים שהם טובים בהרבה מהסקיתים, אשר אומרים עליהם, כי הם מוכשרים בים וביבשה. את הסכנה אשר בזה, אני מוצא לנכון לומר לך.

ב. אתה אומר, כי אחרי אשר תגשר גשר על ההליספונטוס תוליך את הצבא דרך אירוסה ליון. והנה יכול להיות כי תִנְצַח או ביבשה או בים, או גם בשניהם. כי האנשים, כפי שמספרים, אנשי מלחמה; יכולים להוכיח גם מזה, אם את הצבא הגדול אשר בא עם נְטִיס וארטפרניס לארץ אטיקה השמידו האתונאים לבדם. נניח כי לא יצליחו בשתייהם, אבל יתקפו את האניות ואחרי נצחם בקרב־הים יפליגו אל ההליספונטוס ויהרסו אחר־כך את הגשר, ואז אמנם, המלך, נשקפת סכנה.

ג. אני אינני דן על הדבר הזה מתוך בינתי שלי, כי אם כמעט היה בא עלינו פעם אסון כזה, כאשר אביך גשר גשר על הַבּוֹסְפוֹרוֹס התרקי, ואחרי גשרו את הנהר אֵיקְטְרוֹס עבר נגד הסקיתים; או התאמצו הסקיתים בכל כוחם ובקשו את היונים, אשר להם נמסרה השמירה על גשרי האיסטרוס, כי יהרסו את המעברה. ואז, אלמלי שמע היסטיאיוס הטירנוס במיליטוס, לקול הטירנים האחרים, ולא התנגד³, היה חיל הפרסים נשמד. האומנם, נורא גם לשמוע את השמועה, כי כל חיל המלך היה נמצא בידי איש אחד.

1 הוא יעץ גם לדריוש שלא לצאת על הסקיתים (IV 83).

2 ראה 1 46.

3 ראה 1 136.

ד. ואתה אל תרצה להגיע לאיזו סכנה כזאת מבלי שיהיה הכרח בדבר, כי אם שמע בקולי: עתה שלח את האספה הזאת, אחר כך, כאשר ייטב בעיניך, אחרי שחשבת בלבך על הדבר, הודיע מה שרָאָה בעיניך לטוב. יען מוצא אנכי כי תועלת גדולה מאד היה להועץ היטב. גם אם יבוא דבר נגדנו, לא יגרע בכל זאת ערך העצה הטובה, והעצה נוצחה רק על ידי הגורל, אולם מי אשר נועץ רע, אף אם הגורל היה בעזרו, מציאה מצא, ובכל זאת הוא נועץ רע.

ה. הראית איך האל פוגע בדרך את החיות הגדולות ואינו נותן כי תתיהנה והקטנות אינן מרגיזות אותו; וראית, איך הוא משליך תמיד על הבתים הגבוהים ועל עצים כמוהם את הברקים? כי אוהב האל להקטין את כל המתיהר. כמו כן יכול צבא גדול להשמד על ידי נופלים ממנו, באופן כזה: אם האל מתקנא בהם¹, הוא שולח מורא או רעם והם נשמדים באופן לא נאה להם. יען האל אינו נותן לאחר כי יתנשא מאד מלבדו.

ו. ועתה, פזיזות מולידה בכל דבר שגיאות, ומהן רגילים לצאת הפסדים גדולים, אולם במתינות מונח הטוב, ולו גם לא נראה לעין מיד, אבל במשך הזמן יָדַע².

ז. את הדבר הזה, המלך, אני מיעץ אפוא, לך, ואתה, מרדוניוס בנו גופריאס, חדל מלדבר דברים ריקים על היוונים, כי אינם ראויים כי תוציא דבתם. יען בתתך דופי ביוונים מגרה אתה את המלך עצמו לצאת למלחמה, ולתכלית זו, כנראה, אתה מתאמץ בכל כוחך. אולם לא כן! גורא מאד הוא הדופי אשר על ידו שנים הם פועלי און, ואחד הוא הסובל און. כי הנותן דופי עושה און בהאשימו איש שלא בפניו, וגם השני עושה און כי הוא נפתה טרם הוכח היטב. וזה שהוא רחוק מהשיחה סובל און משניהם בזה שהאחד נתן בו דופי ובעיני השני הוא נחשב לרשע³.

ח. אך אם נחוץ בכל אופן לצאת למלחמה על האנשים האלה, יהי כן, אבל המלך עצמו ישאר בישובי הפרסים. אנחנו שנינו נערב את ילדינו ואתה עצמך צא למלחמה אחרי אשר תבחר לך את האנשים אשר אתה רוצה בהם

1 בחילים.

2 הרעיונות המתבטאים פה, האל המתקנא במתנשא בלי שום סבה מוסרית וכיו' כולם יווניים הם ואי אפשר שיהיו נאמרים בפי איש פרסי, אשר אצלו היה המושג של "האל קנא" קרוב לזה של היהדות, שהעונש נגרם רק ממעשה בלתי מוסרי. השווה את דברי סולון לקרויטוס (I 32) ודברי אמסיס לפוליקרטס (III 40).

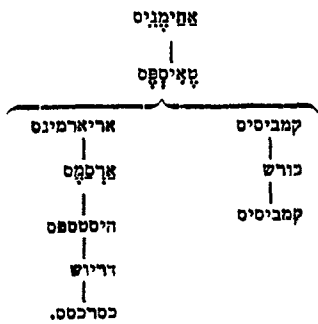
3 דומה לזה ערכין ט"ו ע"ב: במערבא אמרי לשון תליתאי. קטול תליתאי, הורג למספרו ולמקבלו ולאומרים עליו.

ולקחת צבא עד כמה שאתה רוצה. ואם יפול הדבר למלך כמו שאתה אומר, יהרגו בני ונוסף עליהם גם אני, ואם יבוא מה שאני אומר מראש, יעבור זה על בניך, ועמהם גם אתה, אם בכלל תשובי, ואם ממאן אתה לקבל עליך הדבר הזה, ובכל אופן תוליך צבא על יון, אומר אני, כי תגיע השמועה לאלה הנשארים פה, שמרדוניוס אשר גרם לפרסים רעות רבות, נקרע על-ידי כלבים וצפרים¹ או מאיזה מקום שהוא בארץ האתונאים או בזו של הקדימוניים אם לא עוד לפני זה בדרך בהודע לך על איוו אנשים אתה אומר לפתות את המלך כי יצא למלחמה.

11. ארטבנוס דבר אפוא את הדברים האלה וכסרכסס ענה נרגש בדברים אלה: „ארטבנוס, אתה אחי-אבי, זה ישמור עליך מלקבל את הגמול הראוי לדברי הבל. ואת הקלון הזה אני שם עליך יען היותך רע ומוג לב, כי לא תצא אתי למלחמה על יון וכאן תשאר יחד עם הנשים. אנכי גם בלעדיך אגמור את מעשי, אלה אשר אמרתי, כי לא אהיה יוצא ירך דריוש בן היִסְטָסְס בן אַרְסַמְס בן אַרְיַאֲרַמִינָס בן טַאיִסְפָס בן כורש בן קמביס בן אַחִימֵנָס². אלמלא אקח נקמתי באתונאים, ברעתי היטב, כי אם אנחנו נשאר שקטים, הללו לא ינוחו, כי אם יצא יצאו על ארצנו, אם עלינו לשפוט ממה שהתחילו הם לעשות, אשר שרפו את סרדיס וחדרו לתוך אסיה. אין אפשרות להשתמט משני אלה, כי אם הענין הוא לפעול או לסבול, או תבוא כל הארץ הזאת תחת היוונים או כל ארצם תחת הפרסים. יען דבר ממוצע בשנאה

1 גם הקללה הזאת היא ברוח היוונים ולא הפרסים, יען הירודוטוס עצמו מספר 1 140 על אמונת הפרסים שהמת אינו נקבר באדמה כי אם נאכל ע"י צפור או כלב, אולם בשביל יוניי היתה החרטה הגדולה ביותר שלא להקבר בכבוד.

2 יחוסו של כסרכסס לפי הכתובת בבהיסטן הוא:

לפי זה מונה כסרכסס תחלה את אבותיו עד אריארמינס אחרי כן מכורש ומעלה עד מיסר השושלת אחימניס. השם טאיספס נזכר פעמים בשעות ולעומת זאת חסר חסם קמביסיס בן כורש.

אין. יאה הוא שאנחנו אשר סבלנו תחלה, ננקים את נקמתנו, למען אתודע גם אל הסכנה ההיא, אשר אסבול בצאתי על אנשים אלה, אשר גם פְּלוֹסֶס הַפְּרִיגִי. שהיה עבד אבותי, כבש אותם עד כי האנשים עצמם וגם ארצם נקראים עד היום על שם הכובש¹.

12. הדברים האלה דברו אפוא בענין זה; אחרי־כן, כאשר בא הלילה, הטרידה חות־דעתו של ארטבנוס את מנוחתו של כסרכסס. בחשבו בלילה בדבר מצא כי לא טוב בשבילו כלל וכלל לצאת למלחמה על יון. אחרי שהחליט בענין זה אחרת, נרדם. והנה ראה בלילה הזה, כמו שמסופר בפי הפרסים, את המראה הזה: נדמה לכסרכסס כי איש גדול וטוב תואר עומד עליו ואומר: „אחרת אתה מחליט, אפוא, פרסי, לא להוליך את הצבא על יון, אחרי אשר אמרת כבר לפרסים לאסוף צבא? אינך עושה טוב בשנותך את החלטתך ואין איש אשר יהיה בדעה אחת אתך. כי אם כמו שהחלטת ביום לעשות, לך בדרך זו“.

13. אחרי דברו את הדברים האלה, נדמה לכסרכסס, כי עף הוא; כאשר האיר היום, לא שם כסרכסס לבו לחלום הזה, אבל אסף את הפרסים, אלה אשר אסף גם לפני כן ואמר להם את הדברים האלה: „פרסים, סליחתי אתכם על כי שניתי מהר את דעתי. יען עוד לא הגעתי למדרגה הגבוהה בהכרה, והאנשים המדברים על לבי לעשות את הדבר ההוא אינם עוזבים אותי לרגע. והנה כשמעי את דעת ארטבנוס מיד התרגזה הילדות שבי וככה הפלטתי דברים בלתי הגונים נגד איש זקן ממני, יותר ממה שהיה נחוץ. עתה נוכחתי וקבלתי את דעתו, ויען כי שניתי את דעתו שלא לצאת למלחמה על יון, שְׁקִטוּ“.

14. כששמעו הפרסים את הדברים האלה, שמחו מאד והשתחוו על פניהם, אך כאשר בא הלילה, אמר עוד פעם מראה החלום לכסרכסס בשנתו, בעמדו עליו: „בן דריוש, ובכן באמת בטלת לפני הפרסים את מסע המלחמה ובדברי לא השגחת כלל וכלל כאילו לא שמעת אותם משום איש. לכן דע לך עתה, אם לא תצא עד מהרה למלחמה, יצא לך מזה ככה: כמו שנעשית גדול ואדיר בזמן קצר, ככה גם תשפל שוב עד מהרה“.

15. ויפחד כסרכסס מאד מפני המראה ויקפוץ מעל המטה וישלח מלאך אל ארטבנוס לקרוא לו. כאשר בא אמר לו כסרכסס את הדברים האלה: „לא היה נכון ממני לדבר אליך ברגע הראשון מלים שאין בהן ממש בעד עצתך הטובה, אולם זמן מעט אחרי־כן התחרטתי והכרתי כי עלי לעשות את הדבר אשר יעצנתי. ועתה אין ביכלתי לעשות את הדבר אף כי רצוני בכך. כי אחרי אשר שניתי את דעתי והתחרטתי בא אלי החלום והראה לי, כי לא יסכים כלל

וכלל אם אעשה את הדבר, זה עתה הלך לו אחרי אימו עלי. אם אֵל הוא, זה השולח ורצונו הוא כי אצא בכל אופן למלחמה על היוונים, יבוא גם אליך החלום הזה ויצוה גם לך כמו לי. אני מוצא כי הדבר הזה יהיה, כאשר תקח את כל מלבושי מלכות שלי ותשב אחר כך על כסאי ואחרי כן יִרְדָּם על משכבי¹.

16. כסרכסס דבר אליו אפוא את הדברים האלה, וארטבנוס לא שמע בתחלה לפקודתו, יען אינו ראוי לשבת על כסא המלך, לסוף, כאשר נאלץ, עשה כמו שנצטווה ואמר את הדברים האלה:

א. אחת היא לי, המלך, לחשוב נכונה ולשמוע ברצון לאיש המדבר נכונה, ואת שניהם, אשר נפלו גם בחלקך, מִשְׁגָּה התחברך עם אנשים רעים, כמו את הים, הדבר המועיל לבני האדם בין כל הדברים, הרוחות המנשבות המתנפלות עליו, כמו שאומרים, אינן נותנות לו להיות לפי טבעו. אותי, כשמעי את עלבוני ממך, לא הכאיב כל כך הכאב, כמו בהיות שתי דעות מוצעות לפני הפרסים, אחת המגדילה את זדון הלב, והשניה המדכאה אותו והמוכיחה, מה רע הוא ללמד את הנפש לשאוף תמיד ליותר ממה שיש, ובחרת משתי הדעות המוצעות בזה המזיקה לך ולפרסים.

ב. ועתה, אחרי כי פנית ליותר טובה², בא אליך, בשעה שאתה מְוַתֵּר על המסע אל היוונים, כמו שאתה אומר, חלום שלוח מאיזה אֵל, שאינו נותן לך לבטל את המסע. אולם, בני, גם הדבר הזה אינו אלהי, כי טבע חזיונות לילה, העפים אל בני-האדם, הוא, כמו שאני מבאר לך, כי זקן אני ממך בשנים רבות: רגילים ביותר לעוף דמיונות החלומות אלה, שאתה חושב בהם ביום³, ואנחנו בימים שלפניו⁴ עסקנו הרבה במסע זה⁵.

ג. אם הדבר אינו ככה, איך אני מבאר, כי אם יד האל בו, אמרת אתה, וכללת את כל דבריך בזה, כי יופיע עתה גם לי, כמו גם לך, ויצוה. אבל עליו להופיע כמו כן בלבשי את בגדיך כמו את שלי, כמו כן בגוהי על משכבך כמו גם על שלי, אם הוא רוצה בכלל להופיע. כי יהיה מה שיהיה מה שנראה לך בחלום, לא הגיע לסכלות כזאת, שיחשוב בראותו אותי, כי אתה

1 להוליך שולל את בעל החלומות ויחשוב כי זה המלך ויבוא אליו.

2 משתי הדעות.

3 השוה ברכות נ"ו ע"א: "אמר ליה קיסר לרבי יהושע, אמריתו דחכמיתו טובא אימא לי

מאי חזינא בחלמאי וכר' הרהר כוליה יומא ולורתא תוא".

4 לפני החלום.

5 השוה ברכות נה ע"א: "אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן אין מראין לו לאדם

אלא מהרהורי לבו".

הוא זה בהקישו מבגדיך. ואם לא ישגיח בי כלל וכלל ולא יחשיב אותי כי יופיע, אזי גם לא בבגדי וגם לא בבגדיך, ואם יבקר אותך, צריכים כבר להתחשב בזה. כי אם ירבה לבקר, אמר אולי גם אנכי כי דבר אלהי זה. אבל אם גמרת אמר כי ככה יהיה ואי־אפשר לשנות את הדבר ועלי לישון על משכבך, יהא כך. יעשו הדברים האלה בי ויופיע גם לי. עד אז אשאר נאמן לדעתי זאת.¹

17. דברים כאלה דבר ארטבנוס בקוותו להוכיח, כי דברי כסרכסס הבל, ועשה כמו שקפד: הוא לבש את בגדי כסרכסס וישב על כסא המלך ואחרי אשר הלך לנח בא אליו בשנתו אותו החלום אשר בקר גם את כסרכסס ובעמדו לראש ארטבנוס אמר את הדברים האלה: „אתה הוא אפוא האיש האומר למנוע את כסרכסס מלצאת למלחמה על יון כאילו אתה דואג לו? אולם לא יעלה בידך לא לעתיד לבוא ולא בזמן הזה לבטל מה שמוכרח להיות¹. מה שיבוא על כסרכסס אם לא ישמע, נגלה לו לעצמו“.

18. גם לארטבנוס נדמה אפוא כי החלום מאיים באמת בדברים אלה ועומד לנקר את עיניו בברזל מלובן, והוא צעק צעקה גדולה וקפץ ממקומו ובשבתו על יד כסרכסס תאר בספורו את כל מראה החלום והוסיף ואמר אליו את הדברים האלה: „אנכי, המלך, יען כי כבן־אדם ראיתי ממשלות גדולות נכשלות על ידי חלשות מהן, לא נתתי לך למלא בכל דבר אחרי גילך, בדעתי כי רע הוא לשאוף אחרי דברים רבים ובזכרי איך נגמר מסע כורש נגד המסגטים², ובזכרי גם את זה של קמביס³ נגד הכושים⁴, ויצאתי גם עם דריוש על הסקיתים⁴. בדעתי כל אלה חשבתי כי מאת כל בני־האדם תחשב למאושר כאשר תשב במנוחה. ויען כי מאת האלהות יצאה הדחיפה ועל היוונים נגזר, כפי הנראה, מאת האלים אבדון, גם אני חוזר בי ומשנה את דעתי. אתה גלה לפרסים מה שנשלח לך מאת האל וצוה להם כי יעשו מה שאמרת להם מכבר אשר לזיון. עשה ככה, למען לא יחסר מצדך דבר, אחרי אשר האל שם עליך“. אחרי הדברים האלה, מעודדים עתה על ידי המראה, הודיע כסרכסס, אך האיר היום, את הדברים האלה לפרסים, וארטבנוס, אשר לפני זה היה היחידי אשר התנגד בגלוי, עתה האיץ בגלוי.

19. לכסרכסס המתכוון לצאת למלחמה בא אחרי כן מראה שלישי בשנתו, אשר המגים, אחרי שמעם, פתרו אותו, כי מכיון הוא לכל הארץ, כי

1 השוה דברי קמביס: „כי הלא אין בכח הטבע האנושי לבטל דבר העומד להעשות“ (III 65). ודברי הפיתיה: „להמלט מפני הגורל הנוער לאדם, לא יוכל אף האל“ (I 91).

2 מסופר I, 214.

3 מסופר III 25.

4 מסופר IV 83.

כל בני האדם יכנעו לו. וזה היה המראה: נדמה לכסרכסס כי הוא מעוטר ענף זית¹ ומהזית מתפשטים יונקותיו על כל הארץ, אך אחרי כן נעלם הזר אשר היה מסביב לראשו. אחרי אשר פתרו המגים, הלכו הפרסים הנאספים מיד איש איש לממשלתו² ומלא במרץ רב אחרי הפקודות, ברצות כל אחד ואחד לקבל את המתנות המובטחות; וכסרכסס הועיק את הצבא באופן שחקר כל מקום אשר ביבשת.

20. יען מזמן כבוש מצרים במשך ארבע שנים שלמות⁸ הכין את הצבא ואת הדברים הדרושים לצבא. יצא בשנה החמישית למלחמה בחיל כבד בהמונו. כי מכל מסעות מלחמה אשר אנחנו יודעים היה זה הגדול בהרבה, עד כי זה של דריוש על הסקיתים⁴ לעומת זה אינו שוה לו, ולא הסקיתים⁵. כאשר התפשטו הסקיתים ברדפם אחרי הקימרים על ארץ מדי וכבשו כמעט את כל אסיה העליונה והתנחלו בה, אשר בעד זה נסה אחרי כן דריוש להתנקם, ולא לפי האגדה, זה של האַטְרִיִּידים נגד אֵילִיוֹן⁶, ולא זה של המיסים והטַאבְקָרִים⁷ שהיה קודם לזה של הטרויים, אשר בעברם לאירופה על יד הבוספורוס כבשו את התרקים וירדו עד הים היוני והגיעו דרומה עד הנהר פִּיגְיוֹס.

21. כל מסעות מלחמה אלה ואחרים שהיו מלבד אלה⁸ אינם דומים לזה היחידי. יען איזה עם לא הוליך כסרכסס מתוך אסיה על יון? איזו מים לא כלו, חוץ מהנהרות הגדולים? כי אלה העמידו אניות, ואלה הכינו אותן לרגלים, על אלה שם סוסים, ועל אלה אניות להעביר את הסוסים, יחד עם אנשים היוצאים למלחמה; על אלה שם להעמיד אניות ארוכות בשביל הגשרים, ועל אחרים מזון וגם אניות.

22. ויען כי נשברו כאשר הפליגו בפעם הראשונה מסביב לאַתוֹס⁹, עשה כשלוש שנים הכנות בנוגע לאַתוֹס; יען בְּאֵלִיאוֹס¹⁰ אשר בתְּרִסְטוֹסִיס עגנו אניות בעלות שלוש שורות של משוטים, באלה באו חילים שונים וחפרו

1 הוית היה סמל השלום וההצלחה.

2 לפתוח שלו.

3 בשנות 484—480.

4 מסופר IV 83 והלאה.

5 מסופר I 15 103—106.

6 מטע אנגמנון ומלכי יון על טרויה.

7 עמים שחררו בתקופה קדומה מאסיה לאירופה וכבשו את החלק הדרומי של חצי אי

הבלקני. העמים המגורשים על ידם עברו לאסיה ונקראו פִּיטִינִים.

8 שמנה כפרק הקודם.

9 מסופר VI 44.

10 עיר בקצה חצי-אי התרקי. ראה VI 140.

תחת מכות השוטים, והלכו ובאו בהתחלפם; חפרו גם היושבים מסביב לאתום. בופריס¹ בן מגנזוס, וארטחיאס בן ארטיוס, אנשים פרסים, נצחו על המלאכה. כי האתום הוא הר גדול וידוע, המשתרע לתוך הים ומיושב מבני אדם. ובמקום שכלה ההר ליבשת, הוא חצי אי ומיצר ארץ כבן שנים עשר ריס; מישור זה וגבעות לא גדולים משתרעים מהים של האקנתיים² עד הים למולו על יד טורונגי. במיצר זה, אשר בו כלה האתום, יושבת סני, עיר יוונית. לאלה אשר מסני ולפנים, היושבות בתוך האתום, ואשר הפרסי חשב לעשות אותן ליושבי איים במקום יושבי יבשת, הן: דיון, אולופיקסוס, אקרולואון, תיסוס, קלאוני. אלה אפוא הן הערים, היושבות על האתום.

23. הם חפרו באופן זה: הברברים חלקו את המקום לפי עמים, על-יד העיר סני מתחו קו ישר, ואחרי אשר החפירה נעשתה עמוקה, חפרו חלק מהם בעמדם מטה מטה, אחרים מסרו את העפר החפור תמיד לאחרים אשר עמדו למעלה מהם על סולמות, וחלק מהם אשר קבל שוב לאחרים, עד שהגיע לירי העומדים מעלה מעלה, ואלה הוציאוהו ושפכוהו. והנה לאחרים, חוץ מהפניקים, גרמו כתלי התעלה שנפלו עמל כפול. יען כי עשו אותן המדות לפי החפירה מעלה ומטה, בהכרח קרה להם ככה. אולם הפניקים עשו בחכמה גם בעבודות אחרות וביחוד בזו. כי כאשר קבלו את חלקם בגורל כמה שהגיע להם, חפרו בעשותם את פי החפירה העליון כפול ממה שהחפירה היתה צריכה להעשות וכפי המלאכה המתקדמת עשו הלוך וצר, והגיעו אפוא למטה והשוו את המלאכה עם זאת של האחרים. במקום ההוא נמצא נאות דשא ופה היה בשבילם שוק ומקום למכור, הרבה קמח הובא להם מאסיה.

24. כפי שאני מוצא בחשבי בדבר, צוה כסרכסס לחפור אותה מתוך גאווה, בחפצו להראות את עוזו ולהשאיר מזכרת. יען היה בידו מבלי לגרום איזה עמל³ להעביר את האניות דרך המיצר⁴. הוא צוה לחפור תעלה רחבה אל הים עד ששתי אניות בעלות שלש שורות של משוטים מתנועעות בעזרת משוטיהם יפליגו בבת אחת⁵. לאנשים האלה, שעליהם הושם החרין, הושם עוד גם לגשר גשר על הסטרימון⁶.

25. את המלאכה הזאת עשה אפוא ככה; הוא הכין גם חבלים מגמא⁷

1 על אודותיו ראה V 21.

2 אקנתוס עיר בתציי-אי אחוס.

3 כלומר ביחס לעמל שגרם בחסירת התעלה.

4 כמו במיצר קורינתוס שהיו מעבירים אניות על מכוניות עם גלגלים מים ליס.

5 זו על יד זו.

6 נהר בתרקיה (V 1).

7 גדל במצרים, מעליו נעשה ניר וחבלים (II 91).

ופשתן לבן לגשרים, ואשר הושמו על הפניקים והמצרים, ואצר תבואה בשביל הצבא, למען לא ירעב לא הצבא ולא בהמות המשא אשר הוליך ליון. אחרי חקרו את המקומות, צוה לעשות אוצרות במקומות שיהיו מתאימים ביותר, בהביאו מכל עבר באסיה למקומות שונים באניות משא ובמעברות. מרבית הדברים הביאו למקום הנקרא לַאבְּקִי אֶקְטִי אשר בתרִקִיָה, אחרים נשלחו לטירודיזה אשר בארץ הפְּרִינְתִיִים¹, אחרים לְדוֹרְיִסְקוֹס², אחרים לְאִיוֹן על הסטרימון.

26. בעת אשר אלה עבדו את העבודה אשר הושמה עליהם, בעת היא הלך כל חיל הרגלים אשר התאסף, יחד עם כסרכסס לסרדיס, אחרי אשר יצא מְקְרִיטְלָה³ אשר בְּקֶפְדוֹןֶקָה. יען הצו יצא כי במקום הזה יתאסף כל צבא היבשה אשר ילך יחד עם כסרכסס עצמו. מי מהפחות הוליך חיל מזוין יפה מאד וקבל את המתנות המובטחות מאת המלך, אין בידי לאמר, יען אינני יודע בכלל אם באו להכריע בדבר זה. אחרי אשר עברו את הנהר הֶלִיס⁴ פגעו בפריגיה ובעברם דרכה הגיעו לְקְלִינִי⁵ במקום שמתפרצים מקורות הנהר מֵאֵנְדְרוֹס⁶ ושל שני שאינו נופל מהמיאנדרוס, שמו קֶטְרִהֶיקְטִיס⁷, אשר מוצאו בשוק בקליני עצמו ומשתפך לחוף המיאנדרוס. בעיר הזאת נמצא תלוי גם הנאד של הֶסִילִין⁸ מְרִסִיאָס⁹, אשר לפי אגדת הפריגים נפשט עורו על ידי אפולו ונתלה.

27. בעיר הזאת היה נעצר פיתיוס בן אטיס¹⁰, איש לודי, אשר אָרַח את צבא המלך במשתאות גדולים מאד וגם את כסרכסס עצמו והבטיח כי הוא רוצה להמציא כספים למלחמה. כאשר הבטיח פיתיוס את הכספים, שאל

1 על אודותם IV 90-

2 ראה VII 59.

3 עיר על ררך המלך משושן לסרדיס, מקומה לא ידוע בדיוק.

4 הגבול של לודיה. ראה I 6-72.

5 חורבות העיר נמצאות היום בפריגיה הרומית. בדרכו מיון הביתה בנה כסרכסס בעיר

הזאת ארמון ונטע גן גדול ורחב.

6 נזכר גם I 18.

7 הוא הנהר מְרִסִיאָס. שונה ממנו הנהר מרסיאס הנזכר V 118.

8 אֶל היערות.

9 תחלה היה נחשב כאל הנהר מרסיאס. אחרי כן יחסו לו את המצאת החליל הפריגי. פעם התחרה עם אפולו, המנגן בנבל, וכאשר נוצח, הפשיט אפולו את עורו ועשה ממנו נאד ותלה אותו במערה על יד העיר קְלִינִי.

10 אטיס זה הוא אולי בנו של קרויטוס שנהרג ברדפו אחרי חזיר יער (I 34) ומכאן

עשרו הרב של פיתיוס.

כסרכסס את העומדים עליו מבין הפרסים מה טיבו של פיתיוס וכמה כסף יש לו שהוא מבטיח כזאת. אלה ענו: „המלך, הוא אותו האיש אשר נתן במתנה לאביך דריוש את הערמון ההוא מזהב ואת הגנפן¹ והוא גם עתה הראשון אחריך בעשרו בין בני אדם אשר אנחנו יודעים”.

28. ויתפלא כסרכסס על הדברים ולבסוף שאל בעצמו שנית את פיתיוס, כמה כסף לו. וזה ענה: „המלך, לא אכסה ממך ולא אתנצל באי־ידיעת רכושי, כי אם יודע אני היטב ואומר לך בדיוק, אך נודע לי כי יורד אתה אל הים היווני, מניתי את כספי ברצותי לתת לך למלחמה ומצאתי בספרי כי הם אלפים ככר² כסף, וזהב ארבע מאות רבוא אדרכמונים³ פחות שבעת אלפים. ואת אלה אני נותן לך במתנה, לי יש די לחיות מעבדי ושוותי”.

29. את הדברים האלה דבר, כסרכסס שמח לדבריו ויאמר: „האורח הלודי, מיום עזבי את ארץ פרס לא פגעתי עד היום באיש אשר רצה לארץ את צבאי ולא בא לפני איש אשר הביע מעצמו את רצונו לעזור בכסף למלחמה מבלעדיך. אתה גם ארחת את צבאי יפה מאד וגם מציע לי כסף רב, ולכן אני נותן לך בעדם את הכבוד הזה: עושה אני אותך לאורח שלי ואת ארבע מאות רבוא אסתירי אמלא מהוני בתתי את שבעת האלפים למען לא יחסרו ארבע מאות הרבוא את שבעת האלפים כי אם הסכום יהיה מלא על ידי. יהיה לך אשר רכשת לך³ בעצמך ותן דעתך להיות תמיד איש כזה, בעשותך זאת לא תתחרט לא היום ולא בימים הבאים”.

30. אחרי אשר דבר את הדבר הזה ומלא אחריו⁴ נסע הלאה, הלוך ונסוע, הוא עבר על יד עיר הפריגים הנקראת אַנאַבָּאָה ועל יד האגם, אשר מתוכו מוציאים מלח, ובא לקולושה⁵, עיר גדולה בפריגיה, אשר על ידה נופל הנהר ליקוס לתוך נקיק אדמה ונעלם, ואחרי מרחק של חמשה ריסים בערך הוא מופיע שוב, וגם הוא משתפך לתוך המיאנדרוס. מקולושה יצא הצבא אל גבול הפריגים והלודים ובא לעיר קִי־דֶרְךָה, שם עומדת מצבה אשר הוקמה מאת קרויסוס והמסמנת באותיות את הגבול.

1 שניהם מזהב טהור, מעשה ידיו של פֶּאֹדִירוֹס מסמוס, זה שעשה גם את הטבעת הידועה של פוליקרטס (III 51).

2 ככר כסף בבלי ערכו היה 291 לירות ארצי ישראליות. אדרכמון זהב ערכו לירה איי, ובכן היה רכשוו בערך 5,134,000 לאיי.

3 כעין זה אסתר ג, ייא: „ויאמר המלך להמן הכסף נתון לך והעם לעשות בו כטוב בעיניך”.

4 שלם את שבעת אלפים אדרכמונים.

5 חורבות העיר היום על יד הנחל טשורמוק הנופל בנקיק צמוק. היתה בה פעם קהלה עברית, יצן אליה פונה פֶּאֹבְלוֹס באגרתו אל הקולוֹקְסִים.

31. כאשר נכנס¹ מפריגיה ללודיה מתחלקת הדרך, האחת נמשכת שמאלה לקריה והאחת ימינה לסרדיס, וכאשר הולכים בזאת נאלצים באין ברירה לעבור את הנהר מיאנדרוס ולעבור על יד העיר קלטיבוס; בה עושים בעלי מלאכה דבש מאשל וחסה; בלכתו בדרך זו מצא כסרכסס ערמון, אשר בגלל יפיו עדה עליו עדי זהב ומסרו לשומר אַלְמוֹתִי² לשמור עליו; למחרת היום הגיע לעיר הלודים³.

32. בבואו לסרדיס שלח תחלה מלאכים ליון אשר ידרשו אדמה ומים ויודיעו להכין ארוחה למלך. רק לאתונא וללקדימון לא שלח⁴ דרישה לאדמה, כי אם לכל המקומות האחרים; מטעם זה שלח בפעם השניה בדבר אדמה ומים, יען כי לפני זה⁵, בשלוח דריוש, לא נתנו וחשב כי עתה בפחדם מפני אלה יחנו ובחפצו להודע זאת בברור, שלח.

33. אחרי כן הכין עצמו למסע לֶאֱבִידוֹס. ואלה⁶ גשרו בינתיים גשר על ההליספונטוס מאסיה לאירופה. בחרסוניסוס אשר בהליספונטוס, בין העיר ססטוס ובין מְדִיטוֹס נמצא כף סלע בולט לתוך הים מול אֶבִידוֹס⁷, במקום שתפסו האתונאים זמן לא רב אחרי זה⁸, בהנהלת שר הצבא פְּסַנְתִּיפּוֹס בן אַרְיֶפְרוֹן את הפרסי אַרְטַאקְסַטוֹס, פחה בסְטוֹטוֹס, וסמרו אותו חי על הקרש יען כי הכניס נשים אל מקדש פְּרוֹטְסִילָאוֹס⁹ באֶלִיוֹס¹⁰ ועשה שם מעשי תועבה¹¹.

34. מאבידוס כוננו האנשים, אשר עליהם היה הדבר לעשות, לכף הזה הכולט ועשו את הגשרים, את הגשר האחד עשו הפניקים בפשתן לבן, ואת השני עשו המצרים בגומא. ישנם שבעה ריסים¹² מאבידוס אל העבר השני, וכבר היה המעבר מקושר והנה התחוללה סערה גדולה וערבתה והרסה את המפעל הזה כולו.

1 הצבא.

2 כנראה נקרא ככה, יען תמיד היה מוכן אחר למלא מקום השומר אם ימות.

3 סרדיס.

4 הטעם לזה מסופר VII 133.

5 ראה VI 48.

6 פניקים ומצרים.

7 חורבות אבידוס היום בכפר נַגְרָה, בין ססטוס ואבידוס עבר בשחיה, לפי האגדה היוונית,

אח לאַנְדֶר את ההליספונטוס בכדי להפגש עם הָרִי.

8 בשנת 478. הענין מסופר IV 116—120.

9 הרום יווני.

10 עיר בחרסוניסוס החרקית.

11 גם שרי צבא אחרים היו עושים מעשי נבלה כאלה במקדשי האיבים המנוצחים עד אשר

האגדה העברית יחסה מעשה כזה גם לסיטוס: „תפש זונה בירו ונכנס לכית קדשי הקדשים וכו' (גיטין ב"ז ע"ב).

12 היום המרחק עשרה ריסים, יען במשך הזמן נשתנה צורת החוף.

35. כששמע כסרכסס את זאת חרה אפו מאד וצוה להלקות את ההליספונטוס שלש מאות מלקות בשוט ולהוריד לתוך המצולה זוג שלשלאות. עוד שמעתי כי יחד עם זה שלח אנשים כי יתוו תו קלון על ההליספונטוס. הם נצטוו בעת יסרם לאמר דברים מגונים ועוים: „המים המרים, האדון שם עליכם את העונש הזה, יען הרשעתם נגדו מבלי שסבלתם ממנו שום רשע. והמלך כסרכסס יעבור עליכם, אם תרצו ואם לא. בצדק אין איש זוכה לכם כי אתה נחר דלוח ומלוחז, את הים צוה אפוא ליסר בעונשים הללו ואת ראשי האנשים שעמדו על בנין הגשרים צוה להתיז על ההליספונטוס.

36. ואלה אשר עליהם הושמה הפקודה הבלתי-נעימה הזאת, מלאו אפוא אחריה, וארדיכלים אחרים גשרו את הגשרים. הם גשרו באופן זה: סדרו אניות בעלות חמשים משוטים ואניות בעלות שלש שורות של משוטים; תחת זה הפונה לים השחור שלש מאות וששים ותחת השני שלש מאות וארבעים, אלה לעבר הים השחור משופעות, ואלה לעבר ההליספונטוס עם הזרם, בכדי שיחזיקו את מתיחות החבלים¹; אחרי סדרום השליכו עוגנים ארוכים מאד, עוגני האחד אשר לעבר הים השחור לסבת הרוחות הנושבות מבפנים, ועוגני השני הפונה מערבה ולעבר הים האֵיגֵאֵי לסבת הרוח הדרומית-מזרחית והדרומית כמעבר השאירו בשלשה מקומות רֵנַח בין האניות בעלות חמשים המשוטים ובין האניות בעלות שלש שורות של משוטים, למען אשר יוכל לעבור הרוצה להפליג באניות זעירות גם אל הים השחור וגם מים השחור חוצה. אחרי עשותם זאת מתחו מהיבשה חבלים בגללם במגלי-עץ ולא השתמשו עוד במין ומין לחוד, כי אם שנים מפשתיים לבן וארבעה מגומא לכל אחד. בעובי וביופי היו שווים, אלא שאלה מפשתיים היו לפי הערך יותר כבדים, משקל אמה מהם היה ככר². כאשר היה המעבר מגושר, כרתו קורות-עץ והשוו אותן לרוחב הגשר ושמו אותן בסדר על החבלים המתוחים, ואחר אשר הגיחו אותן בשורה, הדקו אותן עוד פעם. אחרי העבודות האלה הביאו עצים והניחום בשורה ועל העצים הביאו אדמה ואחרי אשר בטשו את האדמה עשו מעקה מעבר מזה ומעבר מזה, כדי שלא יפחדו בחמות המשא והסוסיס בהציצם אל הים.

37. כאשר נגמרו עבודות הגשרים ואלה על יד האתוס, גם הסוללות על יד מוצאות החפירה, גם אלה שנעשו לסבת משברי הים, כדי שלא תתמלאנה מוצאות החריץ, וכאשר נודע כי החפירה עצמה נגמרה כולה, אחרי חרפו פה, התחיל הצבא המזוין לצאת בראשית האביב* מסרדיס לאבידוס. בעת עמדו

1 זאת אמרת שהאניות שמשו רק לתפוך בחבלים ועל אלה הונחו הקרשים.

2 26 ק"ג.

3 בשנת 480.

לצאת עזבה השמש את מקומה בשמים ונעלמה מבלי שהיו מעוננים כי אם בעת היות האויר יפה עד למאד: במקום יום נעשה לילה. כסרכסס נבון בראותו ובהכירו זאת, ושאל את המגים, על מה מראה האות מראש. אלה אמרו, כי ליוונים מודיע האל מראש אבדן עריהם, באמרם כי ליוונים מגידה השמש את העתיד, והירח להם¹. כשמוע כסרכסס זאת, שמח מאד והלך למסעו.

38. כאשר הסיע את הצבא בא פיתיוס הלודי, נפחד מפני האות אשר בשמים ומלא אומץ עקב המתנות, אל כסרכסס ואמר את הדברים האלה: „אדוני, הייתי מבקש ממך והייתי רוצה להשיגו, דבר, אשר אצלך קל הוא לתת, ולי יהיה דבר גדול אם יעשה². כסרכסס שחשב כי יבקש כל דבר אחר רק לא מה שדרש, אמר, כי ימלא את בקשתו וצוהו כי יאמר מה הוא דורש. וזה, בשמעו את הדברים האלה, אמר באומץ-לב: „אדוני, לי חמשה בנים וקרה מקרם כי כולם יצאו אתך יחד למלחמה על יון, ואתה, המלך, רחם עלי שהגעתי לגיל כזה ושחרר מהצבא את אחד מבני, את הבכור, למען ידאג לי ולרכושי. את הארבעה קח אתך וגמור את אשר בדעתך ושוב הביתה³.”

39. ויחר אף כסרכסס מאד ויענה לו בדברים אלה: „האיש הרע, איך נועזת להזכיר את בנך בשעה שאני בעצמי יוצא למלחמה על יון ומוליך את בני ואת אחי ואת קרובי ואת אוהבי ואתה עבדי ועליך ללכת אחרי עם כל ביתך ואף עם אשתך? עתה יודע לך זאת היטב, כי הלב יושב באזני בני האדם, אשר בשמעו דבר טוב הוא ממלא את הגוף נחת רוח, אולם בשמעו ההפך מזה, מתרגז. יען עשית דברים טובים והודעת על אחרים כמוהם, אל תתפאר כי עלית על המלך במעשים טובים; אבל יען כי העזת פניך עד למאוד, לא תקבל אמנם את העונש הראוי, כי אם פחות מהראוי. אותך ואת ארבעת בניך מציל זכות האורח, אך האחד, שאתה דבק בו מאד, יענש עונש מות⁴. אחרי אשר השיב את הדברים האלה צוה מיד לאלה אשר עליהם לעשות דבר זה, למצוא את הגדול מבני פיתיוס ולגזרו בתוך ואחרי אשר יגזרוהו לשים לבד את החצאים, חצי האחד לימין הדרך והחצי השני לשמאל וביניהם יעבור הצבא⁵. 40. הם עשו את הדבר ואחרי כן עבר הצבא⁶. ראשונה הלכו חילי

1 הבדל כעין זה סוכה כ"ט ע"א: „בזמן שהחמה לוקה סימן רע לאומות העולם, לבנה לוקה סימן רע לשונאיהם של ישראל.

2 יותר אכזרי היה העונש שהטיל דריוש בענין כזה (IV 84). עונש למי שאינו יוצא למלחמה אחרי המלך נזכר שמואל א' י"א ז': „ויקה צמד בקר וינחחנה וישלח בכל גבול ישראל ביד המלאכים, לאמר: אשר איננו יוצא אחרי שואל ואחר שמואל כה יעשה לבקריו. שואל הטיל את העונש הנהוג בימים קדמונים על הבקר במקום על האנשים, יען מלכי ישראל מלכי חסד הם.

המשא עם בהמות המשא ואחריהם צבא מעורב מעמים שונים, לא נבדלים. במקום אשר היה חצים, שם נשאר רְנוּחַ, ולא התערבו אלה עם המלך. עתה הלכו בראש אלף רוכבים נבחרים מכל הפרסים, אחרי־כן אלף נושאי כידון, גם אלה נבחרים מהפרסים, וכידוניהם נטויים למטה לארץ, אחריהם עשרה סוסים קדושים הנקראים הניסָאִים¹, מקושטים עד למאד. ניסאים נקראים הסוסים מטעם זה: יש מישור גדול במדי ושמׁו נִיֶסָאִין. את הסוסים הגדולים מגדל המישור הזה, אחרי עשרת הסוסים האלה היתה מסודרת מרכבת זוס² הקדושה, ושמונה סוסים לבנים³ משכו אותה, מאחורי הסוסים הלך רגלי הרֶכֶב ובידו המושכות. כי אין אף אחד מבני האדם עולה על המושב הזה, אחריו כסרכסס עצמו במרכבת עם סוסים ניסיים. על ידו הלך רֶכֶבו, ששמו היה פְּטִירְמַפִּיס בן אוֹטָנְס⁴, איש פרסי.

41. באופן כזה יצא כסרכסס מסרדיס, אולם ירד, מדי היה רצונו, מעל המרכבה לתוך עלגה. אחריו הלכו שוב נושאי כידונים, הטובים והמיוחסים בין הפרסים, אלף במספר ואחזו את החניתות כרגיל, אחרי כן פלוגת רוכבים אחרת, אלף במספר, נבחרה מבין הפרסים ואחרי פלוגת הרוכבים עשרת אלפים נבחרים משאר הפרסים. אלה היו רגלים. ולאף מאלה היו ברומחים במקום החוד השני רמוני זהב, והקיפו את האחריים סביב. לתשעת האלפים הנמצאים בפנים מהם היו רמוני כסף. רמוני זהב היו גם לאלה אשר הטו את החניתות לארץ ותפוחים לאלה אשר הלכו קרובים מאד אחרי כסרכסס. אחרי עשרת האלפים הלכו עשרת אלפים רוכבים מבין הפרסים. אחרי הרוכבים היה רֶוּחַ של שני ריסיים ואחרי כן הלך שאר ההמון בערבוביה.

42. וילך הצבא בדרך מלודיה אל הנהר קָאִיקוֹס⁵ ולארץ פִּיסִיָה ומקאיקוס המשיך את דרכו כשהנהר קָנִי לשמאלו, דרך ארץ אֶטְרֶנְאֶבס⁶ לעיר קְרִינִי; מהעיר הזאת נסעו הלאה דרך מישור תִּיפִי⁷ בעברם על יד העיר אֶטְרֶמִיטִיס⁸ ואֶנְטֶנְדְרוֹס⁹ הפְּלֶסְגִית. בעזבו את הָאִידָה לשמאלו הלך לארץ

1 ראה III 106.

2 בשם זוס מכנה הירוודוטוס את אל האור של הפרסים (I 131).

3 על אודותם ראה I 189, III 84.

4 אחר מהשבעה אשר המליכו את דריוש (III 67).

5 נהר במיסיה (VI 28).

6 אטרנאבס הוא מחוז של מיסיה, מול לֶסבּוֹס (I 160).

7 העיר נזכרת פעמים אחדות באיליאס. נחגו עלינו על מְנִי היא בירת אֶאֶיִין הקדושה

(איליאס I 366).

8 היום אֶנְכְרִימִי על מטרץ ים הנקרא בשם זה.

9 נזכרת גם V 26.

האֵילית¹. ובפעם הראשונה², כאשר בלו את הלילה לרגלי האידה ירדו ברקים ורעמים ובמקום זה נהרג עם רב.

43. כאשר בא הצבא אל הֶסְקַמְנְדְרוֹס, הראשון מהנהרות, אשר מעת יצאם מסרדיס ושמו לדרך פעמיהם, הכזיב את זרמו ולא הספיק לצבא ולבהמות לשתיה; בכוא כסרכסס אל הנהר הזה עלה על פְּרַגְמוֹן³ של פְּרִיאֵמוֹס בהשתוקקו להסתכל. אחרי הסתכלו ושמעו כל דבר מהדברים ההם⁴, זבח לאֶתְיֵנִי מֵאֵילִיֹן אלף בקר, והמְגִים נסכו נסכים לְהִירוֹזָאִים⁵. אחרי עשותם את המעשים האלה נפל בלילה פחד על המחנה⁶. בבוקר השכם נסע⁷ משם בהשאירו ליד שמאלית העיר רוֹיֵטִיוֹס ואוֹפְרִינִיוֹס ודְרַדְנוֹס, שהיא קרובה לאֶבְדוֹס. ולימינית הטֶאבְקָרִים הַגְּרִיטִים⁸.

44. ויהי בהיותם בְּאֶבְדוֹס רצה כסרכסס לראות את הצבא כולו. יען כי הכינו לתכלית זו על גבעה במקום הזה כסא רם מאבן לבנה⁹ – עשוהו מקודם האבידונים במצות המלך –; בשבתו במקום הזה ובהביטו על שפת הים הסתכל גם ברגלים וגם באניות. בהסתכלו התאוה לראות התחרות האניות. כאשר היתה ונצחו הפניקים הצידוניים, שמח בהתחרות ובצבא.

45. ובראותו את כל ההליספונטוס מכוסה אניות ואת כל גדות הים ואת מישור האבידונים מלאים אנשים, אז חשב כסרכסס את עצמו מאושר, אחרי־כן בכה.

46. כאשר הרגיש בדבר אֶרְטֶבְנוֹס. אחי אביו, זה אשר בתחלה הביע את דעתו בגלוי לב, ביעצו לכסרכסס כי לא יצא למלחמה על יון, האיש הזה בראותו את כסרכסס בוכה, אמר את הדברים האלה: „המלך, מה סותרים לגמרי מעשיך אשר אתה עושה עתה את אלה אשר עשית מעט קודם לכן: כי חשבת עצמך למאושר ואתה בוכה.“ וזה אמר: „כי נכמרו רחמי בחשבי מה קצרים הם חיי האדם כולם, אם מאלה, אף כי הם רבים, לא ישאר אף אחד אחרי מאה שנה.“ וזה ענה ואמר: „אנחנו סובלים במשך חיינו דברים אחרים הראויים

1 ארץ טרויה.

2 ביחס לאסון השני המסופר הלאה.

3 מבצר טרויה.

4 האגדות על כבוש טרויה.

5 לגבורים שנמלו לפני טרויה.

6 פחד מתאומי כזה יחסו היוונים לאל פֶּן, ראה IV 203 והערה שם.

7 כסרכסס.

8 ראה V 117: „הגריטים שארית הטויקרים הקדמונים.“

9 אבן שיש.

לחמלה מזה. כי בחיים כה קצרים אין איש כה מאושר, לא בין אלה ולא בין אחרים, אשר לא יעלה על דעתו, פעמים רבות ולא פעם אחת, כי הוא מבכר למות מאשר לחיות.¹ יען האסונות הבאים והמחלות המסוכות עושים, שגם החיים הקצרים נראים להיות ארוכים. ככה נעשה המות למקלט רצוי בשביל האדם, בהיות החיים קשים לשאת, והאל אשר נתן לְהַנֹּת מחיים נעימים, נמצא בהם מלא קנאה².

47. כסרכסס ענה ואמר: „ארטבנוס, על החיים האנושיים, שהם כמו שבארתי, נפסיק, ולא נזכיר הדברים הרעים בשעה שענינינו טובים. אמר לי את הדבר הזה: אלמלא מראה החלום נראה לך כה ברור, היית עומד על דעתך הראשונה ולא נתת לי לצאת למלחמה על יון, או חזרת מדעתך? הבה, אמר לי את הדבר אל נכון! וזה ענה ואמר: „המלך, מי יתן ויבוא מראה החלום אשר נראה לנו כמו ששנינו רוצים. אבל אני גם עד הרגע הזה מלא הנני פחד ואינני יודע את נפשי בשימי אל לבי דברים רבים ביחוד בראותי כי שני דברים החשובים בכלם עוינים אותך עד מאד“.

48. על זה ענה כסרכסס בדברים אלה: „איש מזור, איך אתה אומר את הדבר הזה כי שנים עוינים אותי עד מאד? היש לך מה לגנות את חיל הרגלים אשר למספרו וצבא היווני נראה לך כי יעלה על שלנו פי כמה, או הצי שלנו יפול מההוא, או גם בשניהם הדבר ככה? אם לדעתך ענינינו גרועים ביותר, אאסוף עד מהרה צבא אחר“.

49. וזה ענה ואמר:

א. „המלך, מי אשר לו בינה לא יגנה לא את הצבא הזה ולא את מספר האניות, ואם תאסוף עוד יותר, שני אלה, אשר אמרתי, יעשו לך עוד בהרבה יותר עוינים. שני אלה הם: יבשה וים. יען בשום מקום בים לא נמצא נמל גדול כל כך, כפי שאני חושב, אשר בהתחולל סערה יאסוף לך לתוכו את הצי הזה ויהיה מתאים להציל את האניות. ולך צורך לא בנמל אחד, כי אם לאורך כל היבשת, אשר על ידה אתה עובר. ויען כי אין נמלים היכולים לאסוף לתוכם, דע, כי המקרים מושלים בבני האדם ולא בני האדם במקרים³.

ב. ובכן אחרי אשר אמרתי לך משני הדברים את האחד, אומר לך עתה את השני. היבשה עומדת לך מנגד באופן כזה: אם לא יעמוד נגדך שום מעצור, במדה זו תקום לך לאויב כפי אשר צעד תצעד קדימה ותגיע יותר

1 הרפיון נמצא פעמים רבות אצל סופרי יון וגם אצל הירוודוטוס I 31: „ובזה (קלוביס וביטון) הראתה האלהות כי טוב לבן האדם למות מלחיוח“.

2 אשר לראיון של האל המקנא באושר בני האדם ראה I 32 III 40 VII 10.

3 השוה דברי סולון לקריסטוס I 32: „אם כן הרבר, קריסטוס, האדם לגמרי בן המקרה הוא“

ויותר הלאה מבלי להרגיש בזה. כמו האדם בהצלחתו אינו יודע שבעה. לכן אפוא אם שום איש לא יעמוד בפניך, אומר אני, כי במשך הזמן תלך הארץ ותארך ויִצָר רעב¹. האיש ההוא הוא הזריו, אשר בהועצו דואג הוא ומדבר מראש על כל מקרה שיכול להתרחש, אבל בשעת עשית המעשה לו אומץ לב².

50. ויען כסרכסס בדברים אלה: א. „ארטבנוס, אמנם דן אתה נכונה על כל ענין מהענינים האלה, אך אל תפחד מכל אלה ואל תחשש בכל באופן שוה. יען אם תרצה בכל ענין אשר יבוא לידך לחשש תמיד בכל דבר באופן שוה, לא תפעול לעולם דבר- יותר טוב להיות בכל דבר אמיץ לב ולסכול חצי הקושיים מאשר לחשוש בכל ענין מראש ולא לפעול לעולם דבר מה. אם בהתנגדך לכל הדברים אשר הזכרת אינך מראה את הבטוח, בהכרח תשגה בהם באופן שוה, גם כאשר תאמר את ההפך מאלה. אותו הדבר הוא. הידע האדם את העתיד לבוא בודאות? חושב אני לעולם לא. אלה אשר ברצונם לפעול לרוב משיגים הם את התועלת, והחוששים והמפקקים בכל דבר, כלל וכלל לא. ב. אתה רואה את חיל הפרסים לאיזה עוז עלה; ובכן, אלמלי היו חושבים המלכים הללו אשר היו לפני אותן המחשבות כמוך, או אלמלי לא היו חושבים מחשבות כאלה, אבל היו להם יועצים כאלה לא ראיתו² עולה למדרגה כזאת. עתה בשחקם בסכנות הביאוהו עד מדרגה כזו. כי ענינים גדולים אינם נרכשים אלא בסכנות גדולות. אנחנו בעשותנו אפוא כמוהם נוסעים בתקופת השנה היפה ביותר, ואחרי אשר נכבוש את כל אירופה נשוב, מבלי אשר ימצא אותנו באיזה מקום רָעב, או נסבול מאיזה דבר אחר בלתי נעים. ראשית, נוסעים אנחנו בנשאנו אתנו הרבה אוכל ושנית, נבוא לארצות ועמים ומהם נקבל את התבואה, הלא יוצאים אנחנו למלחמה על אנשים עובדי אדמה ולא על נודדים“.

51. ויאמר ארטבנוס על הדברים האלה: „המלך, מאחר כי אינך נותן לדאוג לאיזה דבר, קבל נא את עצתי. כי מן ההכרח הוא להמשיך את השיחה הלאה על ענינים רבים. כורש בן קַמְבִּיִּסִיס כבש את יוניה כולה זולת אתונא ועשה אותה נושאת מס לפרסים. את האנשים האלה אני מיעץ לך לא להוליך בשום אופן נגד אבותיהם³, כי גם בלעדיהם בכחנו להתגבר על האויבים. יען בלכתם אתנו מוכרחים הם להַעֲשׂוֹת או אנשים רשעים מאד בכבשם יחד אתנו את עיר האם⁴ או הישרים בעזרם לשחרר אותה. בהעשותם לרשעים גדולים

1 כי תרחק מאוצרות התבואה אשר באסיה.

2 את חיל הפרסים.

3 כי היונים באסיה הקטנה באו מיון. בעיקר מאתונא I 143, 146 VI 97-98 VI 21 VII 95).

4 אתונא.

לא יוסיפו לנו שום תועלת גדולה, אך בהעשותם ישרים מאד יהיו עלולים להזיק מאד לצבאך. שמור בלבך את הפתגם העתיק האומר יפה, כי לא יחד עם ראשית הדבר תראה אחריתו המלאה».

52. יוען על זה כסרכסס: «ארטבנוס, בין הרעות אשר הבעת, שוגה אתה אשר לוו ביותר, שפחד אתה פן יפשעו היונים, אשר אנחנו מכירים אותם מאד מאד, ואתה ואחרים שיצאו למלחמה עם דריוש על הסקיתים נעשיתם עדים עליהם, כי היה בידם לאבד את כל צבא הפרסי ולהצילו, והם הראו יושר ואמון ולא שום כפיית טובה. מלבד זה השאירו בארצנו את ילדיהם ונשיהם וקנינים ואין לחשוש פן יגרמו לנו רעה. אם כן אל תפחד לזה כי אם יהי לך בטוח ושמור על ביתי ועל הטירניה¹ שלי. יוען כי לך לבדך מבין כולם מוסר אני את שרביטי».

53. אחרי דברו את הדברים האלה ואחרי שלחו את ארטבנוס לשושן שלח כסרכסס בפעם השניה לקרא לפרסים הנכבדים ביותר וכאשר באו, דבר אליהם את הדברים האלה: «פרסים, לשם זה אספתי אתכם לבקש כי תהיו אנשי חיל ולא תבישו את מעשיהם הגדולים והחשובים מאד של הפרסים הקדמונים, כי אם איש ואיש וכולנו יחד יהיה לנו אומץ־רוח. כי קנין משותף הוא², התאמצו, משום זה אני מזהיר אתכם להתאמץ במלחמה בכל כוחכם, יוען כפי שאני שומע, יוצאים אנחנו למלחמה על אנשי חיל, אשר אם נתגבר עליהם, לא יתיצב עוד נגדינו צבא אחר מבין בני האדם; עתה נעבור אחרי אשר התפללנו לאלים, המגינים על ארץ פרס נחלתם».

54. ביום הזה התכוננו להעברה; למחרתו חכו לשמש³ כי חפצו לראותה עולה ושרפו מיני קטורת שונים על הגשרים ופזרו הדסים על הדרך. כאשר עלתה השמש נסך כסרכסס מתוך מזרק זהב לתוך הים והתפלל לשמש שלא יקרה לו אסון כזה אשר יעצור בעדו מלהכניע את אירופה טרם הגיעו אל קצותיה. אחרי התפללו השליך לתוך ההליספונטוס את המזרק וגביע זהב וחרב פרסי שהם קוראים אַקִינְקִי. אין בידי לבאר את הדבר בדיוק, אם בהקדישו לשמש זרק לתוך הים או אם הוא התחרט על אשר הכה את ההליספונטוס ובעד זה נתן אותם מתנה לים.

55. ואחרי אשר עשה את המעשים האלה, עברו על אחד הגשרים, על זה שלעבר הים השחור, הרגלים וכל הרכב, ועל זה שלעבר הים האַינְאִי בהמות המשא והעבדים. בראש הלכו עשרת אלפים הפרסים⁴, כולם מעוטרים,

1 ממשלתי. 2 מעשי הגבורה של אבותנו, לכן ישתדלו להיות דומים להם.

3 כי הם העריצו באל השמש את האל העליון (I 131).

4 ראה VII 41.

ואחריהם הצבא המעורב מעמים שונים. ביום הזה אלה, למחרתו בתחלה הרוכבים ואלה אשר כידוניהם נטויים מטה; וגם אלה מעוטרים, אחר כך הסוסים הקדושים והמרכבת הקדושה¹, אחר־כך כסרכסס בעצמו ונושאי הכידונים ואלף הרוכבים, ואחרי אלה שאר הצבא. יחד עם זה עברו גם האניות לעבר השני. עוד שמעתי גם כן כי המלך עבר האחרון לכולם.

56. אחרי אשר עבר כסרכסס לאירופה, הסתכל בצבא העובר תחת מכות שוטים, צבאו עבר בשבעה ימים ובשבעה לילות מבלי לנוח רגע, או, מספרים, כאשר כבר עבר כסרכסס את ההליספונטוס, קרא איש הליספונטי: „זוס, מדוע זה דומה אתה לאיש פרסי ולקחת לך את שם כסרכסס במקום זוס ברצוחך להחריב את יון, בהוליכך את כל האנשים? הלא גם בלעדיהם בכחך לעשות זאת“.

57. כאשר עברו כולם נראה להם אות גדול כאשר המשיכו את דרכם וכסרכסס לא שם לבו אליו כלל אף כי היה יכול לפתור אותו: סוסה המליטה ארנבת. קל היה לפתור המקרה אשר קרה, כי עומד כסרכסס להוליך נגד יון צבא מלא גאון ותפארת עד מאד, אך בשובו ירוץ בנפשו עד הגיעו למקום הזה. נראה לו גם אות אחר בעת היותו בסרדיס: פרדה המליטה פרדה עם אברי לידה כפולים, של זכר ושל נקבה, למעלה היו אלה של זכר. לשניהם לא שם כסרכסס לבו כלל והלך לדרכו ואתו צבא הרגלים.

58. הצי הפליג מתוך ההליספונטוס והלך לאורך היבשה לרוח שכנגד מאשר הרגלים, כי הוא הפליג לצד מערב ורצה להגיע אל פֶּה הֶסְרֶפֶדוֹנִי. יען נצטווה לחכות אחרי הגיעו לשם, אבל צבא היבשה עשה את דרכו לצד מזרח ולזריחת השמש דרך החרסוניסוס, לימינו היה קבר הֶלִי בת אֶתֶמְס², לשמאלו העיר קֶרְדִּיָה, ועבר דרך עיר ששמה היה אֶגוֹרָה, שם פנה למפרץ הנקרא הַמְלֶסְי והנהר מְלֶס, אשר לא הספיק אז את מימיו לצבא, כי אם הכזיב, ואחרי עברו את הנהר הזה, אשר ממנו השם למפרץ זה, הלך מערבה ועבר על יד עיר האֵיאוליים אֵינוֹס והאגם סְטֶנְטוֹרִיס עד הגיעו לדוריקוס.

59. דוריקוס הוא חבל ים בתרקיה ומישור גדול, אשר דרכו זורם נהר גדול, הֶהֶרוֹס³, על ידו נבנה מבצר המלך והוא הנקרא דוריקוס, ובו הושב מצב הפרסים מאת דריוש עוד מהעת ההיא אשר יצא למלחמה על

1 ראה VII 40.

2 האגדה הידועה על דבר הלי ואחיה פְּרִיפְטוֹס, אשר עפו באויר על איל עם כביר זהב ככדי להמלט מרדיפות אֵם חורגת, ובעברם על פני ההליספונטוס, נפלה הלי לחוך הים ומוה בא השם לים.

3 היום מֶרִינְפֶּה.

הסקייתים. המקום הזה נראה לכסרכסס מתאים לסדר את הצבא ולמנותו, ועשה זאת. את כל האניות אשר הגיעו לדוריסקוס הוליכו אפוא מפקדי האניות בפקודת כסרכסס אל חבל הים הגובל בדוריסקוס, אשר בו נבנו העיר הסמותרקית סְלִי וזוֹנִי ושמה גם סְרִיוֹן. כִּף ידוע. המקום הזה היה לפנים של הקיקוֹנִים. לחבל ים זה הביאו את האניות, העלו אותן ליבשה ותקנון. ובאותו זמן עשה הוא בדוריסקוס את מפקד הצבא.

60. כמה היה מספר ההמון אשר בו השתתף כל אחד ואחד¹, אין בידי לאמר בדיוק—יען אינו נמסר ממי שהוא—אבל המון צבא הרגלים כולו עלה למאה ושבעים רבבות². הם נמנו באופן זה: הוליכו למקום אחד עשרת אלפים איש ודחקום זה לזה עד כמה שאפשר, רשמו סביב להם מחוץ עגול, ואחרי אשר רשמו ושלחו את עשרת האלפים הקימו לאורך העגול גדר אשר הגיעה בגבהה לאיש עד טבורו. אחרי עשותם אותה הכניסו אחרים למקום הגדור מסביב עד אשר ספרו כולם באופן הזה. אחרי אשר הִפְקְדוּ, הסתדרו לעמיהם.

61. אלה היו אשר יצאו למלחמה: הפרסים היו מזוינים באופן זה: על ראשם היו להם מה שנקרא טֵיאָרִים, מגבעות רכות, על הגוף כתונות צבעוניות בעלות שרוולים וקשקשי ברזל, הנראים כשל דגים, מסביב לברכים מכנסים רחבים, במקום המגינים שלטים³ ומתחת להם תלו אשפתות. להם רמחים קצרים, קשתות גדולות, חצים מקנים⁴, מלבד אלה חרבות אשר ירדו מהחגורה על הירך הימנית. ולמפקד היה להם אוֹטְנִים⁵, אביה של אֶמִיסְטֵרִי, אשת כסרכסס. הם נקראו לפנים בפי היוונים קֵיפִינִים, בפיהם עצמם ובפי שכניהם—אֶרְטִיִים. כאשר בא פְּרִסְאָבס, בנם של דִנְאִי וזוס אל קֵיפִאָבס בן גֵילוס ולקח את בתו אַנְדְרוֹמֶדָה לאשה, נולד לו בן, שקרא לו בשם פְּרִסְאָבס; את זה עזב שמה כי קֵיפִאָבס היה בלי בנים זכרים. ממנו היה להם השם⁶.

62. והמידים יצאו למלחמה ערוכים באותו אופן. יען אותו הגשק המד-

1 כל עם ועם.

2 מפני סופרים יונים אחרים נמסרו מספרים שונים.

3 γέγραφα הם שלטים קטנים קלושים מנצרים ומכוסים עור.

4 גם בארץ ישראל השתמשו כנראה בקנים כאלה. השוה קהלת רבה ב' יא: "להשקות

מהם יער צומח עצים אמר רבי לוי אפילו קנים של חצים לא חסרה ארץ ישראל".

5 אחר מהשבעה אשר המליכו את דריוש (III 68).

6 דמיון השם פְּרִסְאָבס περσεύς לשם פְּרִטִי περσῆς גרם שחשבו את פרסאבס לאבי

הפרסים ונקראו קֵיפִינִים על שם אבי אמו של פרסאבס. ככה אומר כסרכסס לארגיוס: "אנחנו

מאמינים שפרסיטי, אשר ממנו יצאנו אנחנו, היה בן פרסאבס, בנה של דנאי, שנולדה מאת אנדרומדה

בת קימאבטי, (VII, 150).

כמו הפרסי. למדים היה מפקד טִיגְרַנִּיס, איש אַחִימֶנִּידִי; לפנים נקראו בפי הכל אַרְיִים¹, אך בבוא מִיִּדְיָאָה הקולֶכִית מאתונא אל האריים האלה, שנו גם הם את השם², את זאת אומרים המדים בעצמם על עצמם. הקִיסִיים³ אשר יצאו למלחמה היו מזוינים בכל דבר כמו הפרסים, אבל במקום המגבעות היו להם צנפות. על הקיסיים פקד אַנְפִיס בן אוֹטְנִיס. הַהִיקְנִיים⁴ היו מלובשים כמו הפרסים, לשר היה עליהם מַגְפָּנוֹס, אשר עמד אחרי המאורעות האלה בראש בבל.⁶³ האשורים אשר יצאו למלחמה היו על ראשם כובעי נחושת וסרוגים⁵ באופן זר שאינו ניתן לתאור, והמגינים והרומחים והחרבות היו דומים למאכלות המצריות, מלבד אלה גם אלות עץ מחושקים גִבְנִי ברזל ושריוני ששתן. אלה היו נקראים בפי היוונים סוריים⁶ ובפי הברברים נקראו אשורים, [כיניהם היו גם פְּלֶדְיִים],⁷ עליהם פקד אוֹטְסְפִיס בן אַרְטַחְיָאוֹס.

⁶⁴ הבקטריים יצאו למלחמה ועל ראשם דבר דומה מאד לשל המדים, קשתות מקנים, כמנהג מקומם, ורומחים קצרים. סְכִים שהם סקיתים ועל ראשם צניפות⁸ וקופות ההולכות ומתחדדות למעלה, מלובשים מכנסים רחבים, קשתות כמנהג מקומם וחרבות, מלבד אלה היו להם גם מַפְצִים. את אלה, שהיו סקיתים, קראו סקים אַמִירגִיים. כי הפרסים קוראים לסקיתים כולם סקים. את הבקטריים ואת הסקים פקד היסטססס בן דרויש ואטוסה, בת כורש.⁶⁵ ההודים⁹ היו מלובשים בגדים עשויים מעצים¹⁰, להם קשתות מקנים וחצים מקנים ובקציהם היה ברזל. ככה היו אפוא ההודים ערוכים; בצאתם למלחמה נמנו על פְּרִנְזֶתְהִיס בן אַרְטַבָּטַס.⁶⁶ האריים¹¹ היו מזוינים בקשתות מדיים, בשאר הדברים כמו הבקטריים.

-
- 1 שם כולל לפרסים, מדים ועמים אחרים קרובים להם.
 - 2 לפי האגדה, היודעה ברחה מִיִּדְיָאָה מבית אביה בקולכיס עם נַאסוֹן לאתונא. שם ילדה לו בן, מִיִּרוֹס־י, כאשר גורשה מאתונא, באה עם בנה לאסיה, מידוס זה כבש אתר כך הרבה ארצות ועל שמו נקראו העמים הנכבשים מדים.
 - 3 ישבו מסביב לעיר שושן (III 91).
 - 4 ישבו מזרחית דרומית לים הכספי, נזכרים גם III 117.
 - 5 כלומר, לאחדים היו כובעי נחושת, לאחרים כובעים סרוגים מרצועות-עור.
 - 6 להבדיל בין הסורים אשר ישבו על חופי פניקיה וארץ ישראל ואתם קורא הירודוטוס Σύροι, סוריים, ראה I 72, 76.
 - 7 כנראה הוספה מאוחרת.
 - 8 במקור αὐτοβασις = בְּרִזְלָא דניאל ג' כ"ב.
 - 9 אצל הירודוטוס שם כולל לכל העמים היושבים ממזרח האִינְדוֹס, ראה III 94.
 - 10 כלומר ממה שבא מעצים, מצמר גפן. על-אודות צמר גפן בהורו ראה III 106.
 - 11 ישבו קרוב לבְּקֶרְנֶה. נזכרים גם III 93. VII 64.

את האריים פקד סיסמָנים בן הַיִדְרָנְס. הַפְּרָתִים והחורסמִים והסוגִדים והגַנְדְרִים והַדְרִיקִים¹ יצאו למלחמה ובידיהם אותו הנשק כמו הבקטריים. אותם פקדו אלה: את הפרתים ואת החורסמִים אַרְטַבּוּס בן פְּרִיָקָס, את הסוגִדים אַפְנִיס בן אַרְטִיוֹס, את הגַנְדְרִים ואת הַדְרִיקִים אַרְטִפִיוֹס בן אַרְטַבּוּס.

67. הַקְסָפִיִים² יצאו למלחמה עטויים פרוות ולהם קשתות מקנים כמנהג ארצם וחרבות קצרות. אלה היו אפוא מזוינים ככה; מפקד היה להם אַרְיוֹמְרָדָס, אחי אַרְטִפִיוֹס. הַסְרַנְגִים³ התנוססו בבגדיהם הצבעוניים, להם מגפים המגיעים עד הברכים⁴, קשתות וחרבות מדיות. את הַסְרַנְגִים פקד פְּרַנְדִיִס בן מְנַבּוּס. לַפְקָטִים⁵ היו גם כן פרוות וקשתות כמנהג ארצם וחרבות. מפקד על הפקטיים היה אַרְטִינְטִיס בן אִיפְמִיטָרָס.

68. האוֹטִיִים והמִיקִים והפְּרִיקָנִים⁶ היו מזוינים כמו הפקטיים. אותם פקדו: את האוטיים ואת המיקים ארסמניס בן דריוש, את הפריקניים סירומיטריס בן אויבזוס.

69. לַעֲרָבִים⁷ היו סדינים עם חגורות, קשתות גדולות הדרוכות לצד ימין. הכושים⁸ היו עטופים עורות נמרים ואריות ולהם קשתות גדולות עשויות מענפי התומר, לא פחות מארבע אמות ועליהן חצים קטנים מקנים, במקום הברזל היתה בהם אבן חדה אשר בה הם חוקקים גם חותמות. מלבד אלה להם גם רמחים אשר בהם היתה צמודה קרן אילה חדה כדרך כידון. היו להם גם אלות בעלות גבני ברזל. בלכתם לקרב טחו את חצי גופם בגיפסוס ואת החצי השני בששר. את הערבים ואת הכושים ואת אלה היושבים מעל למצרים פקד ארסמיס בן דריוש וארטיסטוני, בת כורש, אשר אותה אהב דריוש מכל הנשים⁹ ועשה ממנה תמונה מזהב מקשה.

70. את הכושים אפוא אשר מעל למצרים ואת הערבים פקד ארסמיס, אבל הכושים ממזרח השמש—כי שני מינים יצאו למלחמה—נמנו על ההודים¹⁰,

1 העמים האלה גרו ביחד, נזכרים ביחד גם III 91. 93.

2 ישבו במזרח בקטריה. נזכרים III 93. שונים הם מאלה שנזכרים III 92.

3 מגפיימים, יצן ישבו בין בצות.

4 ישבו על רמת אירן, נזכרים III 93.

5 ישבו בחלק מאפגניסטן של היום. נזכרים III 93. 102.

6 הם נזכרים III 93, 94.

7 יושבי תימן, ראה III 88.

8 קְאִינִיפִיִים אשר ישבו במרואה (II 29).

9 שש היו לו (III 88) אולם לאטוסה היתה השפעה גדולה על דריוש.

10 הומירוס כבר מכביל בין שני מיני כושים, באפריקה ובאסיה. גם חזיל ידעו מזה, מחודו

בתארים לא היו שונים במאומה מהאחרים, כי אם בשפתם ובשערם לבד. כי לכושים ממזרח השמש שער ישר ולא לה אשר מלוב שער המסולסל בכל בני אדם. הכושים האלה אשר מאסיה היו מלובשים לרוב כמו ההודים, אבל על ראשם היו להם עור המצח של סוסים אשר פשטו יחד עם האזנים והרעמה. במקום ציצת-הכובע שמשה להם הרעמה ואזני הסוסים נשאר זקופות. להגנה עשו במקום המגינים עורות עגורים.

71. הלובים¹ יצאו ועליהם מדי עור והשתמשו בחניתות מחורכות באש-להם היה מסקד מִסְגִּים בן אוֹאֲרִיוֹס.

72. הפפלגונים יצאו למלחמה ועל ראשם כובעים סרוגים, מגינים קטנים, רומחים לא גדולים, מלבד אלה כידונים וחרבות; על הרגלים מגפים המגיעות כמנהג ארצם עד חצי השוק. הליגיים² והמְסִיאָנִים³ והמְרִיאָנְדִינִים⁴ והסיריים⁵ יצאו למלחמה ולהם אותו הנשק כמו לפפלגונים. הסיריים האלה נקראים בפי הפרסים קְפֹדָקִים. והנה את הפפלגונים ואת המְסִיאָנִים פקד דוטוס בן מְגִסְדָרוֹס. את המְרִיאָנְדִינִים ואת הליגיים ואת הסיריים גֹבְרִיאָס בן דְרִיוֹשׁ וְאֶרְטִיסְטוֹנִי.

73. לפריגים היה נשק דומה מאד לזה של הפפלגונים והיו נבדלים רק במעט. הפריגים, כמו שהמקדונים אומרים, נקראו בריגים כל הזמן אשר היו אירופיים ושכנים עם המקדונים, ואחרי לכתם לאסיה החליפו יחד עם ארצם את השם לפריגים. הארמניים היו מלובשים כמו הפריגים, כי היו צאצאיהם של הפריגים. את שניהם יחד פקד אֶרְטוֹכִמִים, לו בת דריוש לאשה.

74. ללודים היו כלי נשק דומים מאד ליוונים; הלודים נקראו לפנים מיאיונים⁶ וקבלו את הכנוי על שם לידוס בן אָטִים, בשנותם את השם. למיסים היו על ראשם כובעים כמנהג ארצם, רומחים קטנים והשתמשו בחניתות מחורכות באש. הם צאצאיהם של הלודים⁷ ונקראים על שם ההר אוֹלִימְפּוֹס⁸

ועד כוש רב ושמואל חד אמר הודו בסוף העולם וכוש בסוף העולם וחד אמר הודו וכוש גבי הדדי הוו קיימי' (מגילה י"א ע"א). גם יומא פ"א ע"ב: „מבי הנדואי" מפרש רש"י: מארץ כוש, כלומר כוש שמהודו ולא זו שבאפריקה.

1 בין מצרים וקיריני. III 91. IV 168 – 172.

2 ישבו בקולכיס. שונים הם מאלה הנזכרים VII 165.

3 עם נודר באסיה הקטנה. ראה I 72.

4 ראה I 28 III 90.

5 שם כולל לעמים שישבו בשטח בין ים התיכון, פרת, הרי אמנוס, מדבר ערב.

6 ראה I 7, 28. גם הומירוס קורא את תושבי לודיה הקדמונים „מאונים" (איליאס II 864).

7 171 נקראים הלודים והמיסים אחים.

8 האולימפוס במסיה נזכר גם I 36.

אוֹלִימְפִיִּים. את הלודים ואת המיסים פקד אֲרִטְפָּרְגִיס בן אֲרִטְפָּרְגִיס. זה שחדר יחד עם נְטִיס לַמְּרַתוֹן.

75. התרקים יצאו למלחמה ועל ראשיהם עורות שועלים ועל גופם כחונות ועליהם עטפו מעילים צבעוניים, על הרגלים והשוקים מגפים מעור הצבי, מלבד זה כידונים ושלטים קטנים וחרבות קצרות. אלה, בעברם לאסיה, נקראו ביתיניים, לפני זה נקראו, כמו שהם עצמם אומרים, סטרימונים, בישבם על ידי הסטרימון. הם גורשו, אומרים הם, ממושבותיהם על ידי הטויקרים והמיסים¹. את התרקים אשר באסיה פקד בְּסִקִּיס בן אֲרִטְפָּנֹס.

76. 2. להם מגינים קטנים מעור בקר וביד כל אחד שני שפודים, מעשה ידיהם של הליקים, ועל ראשם כובעי נחשת. על הכובעים האלה אזני נחושת וקרנים של פה, והיו עליהם גם ציציות; את השוקים חתלו בחתולי ארגמן. אצל האנשים האלה נמצא אורקולום של אַרֶס.

77. לקבילים המיאונים, הנקראים לְסוֹנִיִּים³, אותו הנשק כמו לקיליקים, אשר אתאר, כאשר אגיע למערכת הקיליקים⁴. למיליים⁵ היו רומחים קצרים ובגדים פרופים בְּפָרְפּוֹת. לאחדים מהם היו קשתות ליקיות ועל ראשם כובעים עשויים מעורות כלבים. על כל אלה פקד בְּדִרְיִיס בן הִסְטִיִּים⁶.

78. לְמוֹסְחָיִים⁷ היו על ראשם כובעי־עץ, מגינים ורומחים קטנים ועליהם להבות גדולים. הַטִּיבְּרִיִּים, הַמְּקְרוֹנִים והמוסינויקים⁸, יצאו למלחמה מזוינים כמו המוסחים. המפקדים האלה עמדו בראשם: על המוסחים והטיברינים אֲרִיֹמְקִרוֹס בגם של זריז ופָּרְמִיס בת סְמֶרְדִּיס בן כורש; על המקרונים והמוסינויקים בן אֲרִטְאִיקְטוֹס בן חוֹרְסְמוֹס, אשר עמד בראש ססטוס אשר על יד ההליספונטוס.

79. לְמָרִיס היו על ראשם כובעים סרוגים כפי מנהג ארצם, מגיני־עור קטנים וכידונים. לקולכים היו על ראשם כובעי־עץ, מגינים קטנים מעור בקר, רומחים קצרים, מלבד זה סכינים. על הַמָּרִיס והקולכים פקד פְּרָנְדִּיִּיס בן טָאָסְקֹס. הַאֲלֹרְדִיִּים והסְסֶפְרִיִּים⁹ יצאו למלחמה חמושים כמו הקולכים. עליהם פקד מְסִיִּטְיוֹס בן סִירוֹמִיִּטְרוֹס.

1 ראה VII 20.

2 חסרות כאן מלים במקור. לדעת אניכט חסר פה השם תְּלִיבִיִּים, לדעת שטין השם פִּסְיִיִּים.

3 שניהם נזכרים III 90 כשני עמיט.

4 בפרק 92.

5 לפנים נקראה כל ליקיה מִלִּיאָס (I 172) אחרי כן רק שטח בין ליקיה, מפפוליה ופריגיה.

6 ZATW 1897, 191 מוכיח Meissner שהִיסְטִיִּים והַמְּנִי הנוכר עורא ה, ג היינו הך.

7 הם ישבו בקולכיס הדרומית (III 94 IV 77).

8 העמים האלה ישבו על זווף הים השחור.

9 שני העמים האלה ישבו מסביב העיר טיפליס של היום. הם נזכרים III 94 I 104.